

LÄKARLATIN

Bengt Wahlgren 1980; lätt bearbetad av Kjell Weinius 2010

Medicinen uppstod i Grekland och de grekiska handböckerna översattes så småningom till latin. Det som man inte ville eller kunde översätta kom med som latiniserade grekiska lånord. Medicinen har särskilt sedan 1800-talet genomgått en revolutionerande utveckling, men kontinuiteten är obruten. Terminologin är fortfarande latinsk. Den är naturligtvis internationell och regleras genom officiella förteckningar över anatomiska termer och över sjukdomar (där varje kroppsdel och varje åkomma har ett exakt latinskt namn) samt över operativa ingrepp.

I

a) Huvuddelen av de enkla orden och verbalsubstantiven är av latinskt ursprung: **cérebro** – *hjärna*; **cor** – *hjärta*; **excision** – *utskärande, bortopererande*, bildat till verbet excido; **sutur** – *hopsyende*, bildat till verbet suo – sy

b) Grekiska avledningssuffix läggs till grekiska baser, där lämpliga sådana finnes: **encephalitis**, **encefalit** – *hjärninflammation* med det grekiska suffixet **-it**, som anger inflammation, lagt till basen i det grekiska **encéphal-os** – *hjärna*, trots latinets ord cérebr-um.

c) Grekiska ordbildningsmönster följs i sammansatta ord: **splen-ek-tomi** – *excision av mjälten*; **neur-o-raf-i** – *sutur av nerver* (-o- är en grek. fogvokal)

II

De medicinska specialiteterna har namn som slutar på **-o-log-i** – *läran om ...*, **-iatr-ik** eller **iatr-i** – *läkekonsten*. *Sjukdomslära* över huvud taget kallas **patologi**.

dermatologi _____ **kardiologi** _____

onkologi _____ **urologi** _____

gerontologi _____ **toxikologi** _____

ot-o-rhin-o-laryng-o-log-i _____

oftalmiatrik _____ **pediatrik** _____

psykiatri _____ **kirurgi** _____

anatomi _____ **ortopedi** _____

anestesi (an-aesthes-i-a) _____

III

Facktermer (términus téchnicus – term som hör till en viss téchne - vetenskap) är nödvändiga i vetenskaplig litteratur, i diagnoser och journaler samt för klassifikation och databehandling av material. De är däremot sällan på sin plats vid kontakt med patienter.

a) Oförändrade latinska ord används ofta som facktermer:

thorax _____	<u>tarmar</u> : (former på -um beror på att
abdómen _____	intestínium är underförstått)
úterus _____	duodenum _____
<u>hinnor i ögat</u> :	cekum (caecum) _____
kórnea _____	appendix _____
konjunktiva _____	rectum _____
retína _____	
iris _____	<u>sjukdomar</u> :
<u>körtlar</u> :	ulcus _____
tyreoidéa _____	hernia _____
pánkreas _____	angína péctoris _____
próstata _____	karies _____

b) Några ben har individuella namn som **stern-um** – *bröstbenet* och flera av extremiteternas ben.

radius _____	femur _____
clavícula _____	patella _____

Många ben har namn, i vilka **os**, gen. **ossis** – ben ingår:

os frontale _____	os temporale sin/dx _____
--------------------------	----------------------------------

(**sinister, -tra, -trum** – *vänster* och **dexter, -tra, -trum** – *höger* förkortas ofta)

Med utelämnande av **os** kallas korsbenet ofta **sacrum**. – Även leder kan ha individualnamn som **cúbitus** – armbågsleden och **genu** – knäleden.

Annars används **articulatio** – *led* och ett sammansatt adjektiviskt uttryck för de bägge ben som förenas i leden, t.ex. **articulatio sterno-clavicularis** _____

(även **articulatio coxae, articulatio genus**, etc.) – I lederna kan man råka ut för en **luxation** *urledvridning* eller en **distorsion** *stukning, vrickning*.

IV

Många sjukdomsbeteckningar bildas med bestämda suffix:

a) ord som slutar på **-it** (grek. **-itis**) betecknar inflammationer.

Var är följande inflammationer lokaliserade?

meningit _____	perikardit _____
keratit _____	hepatit _____
rhinit _____	kolit _____
sinuit _____	polio(myelit) _____
artrit _____	appendicit _____
otit _____	

b) ord som slutar på **-os** (grek. **osis**) anger andra sjukliga förändringar, t.ex. degenerativa, sekundära eller 'åldersförändringar'. Basen kan visa antingen lokalisation eller sjukdomsframkallande faktor.

neuros _____

tuberkulos _____

psykos _____

toxikos _____

arterioskleros _____

silikos (en yrkessjukdom) _____

c) För *tumör*, *svulst* har man av grekiskt material skapat ordet **neoplasma**. Tumörer betecknas som **maligna elakartade** eller **benigna godartade**. Maligna tumörer kan **metastasera** _____.

Tumörer klassificeras efter sin lokalisation (**neoplasma malignum labii superioris** _____) men kan också efter sin vävnadsstruktur få namn som slutar på **-om** (grek. **-oma**; **melan-om pigmentsvulst**) eller på **sark-om**.

myom _____

osteosarkom _____-sarkom

angiosarkom _____-sarkom

d) På betonat **-i** (grek. **-i-a** eller **-ei-a**) slutar t.ex.

an-emi _____

a-fasi _____

an-orexi _____

hypertoni _____

emboli _____

allergi _____

hemor(r)agi _____

hematuri _____

leukemi _____

schizofreni _____

myopi _____

V

a) När man märker sjukdomssymptom och uppsöker en läkare, lyssnar denne först på patientens *sjukdomshistoria*, **anamnesen**, och undersöker sedan själv den sjuke genom **inspektion**, **auskultation**, _____, **palpation** _____ och kanske **perkussion** *knackning*.

Därefter ställs **diagnosen**.

För många metoder att undersöka med apparater används termer på **-grafi**, t.ex. **mammo-grafi** _____. Resultatet blir ett **-gram** (**elektrokardio-gram**, **EKG**). Vid **rekto-skopi** _____ och **cystoskopi** _____ används optikförsedda instrument, som förs in i kroppen.

b) Infektionssjukdomar orsakas ofta av **virus** eller **bakterier**. **Tuberkelbacillen** är en stavformad bakterie. Många smittsamma sjukdomar kan förebyggas genom vaccinering. Det första **vaccin** som användes var smittämnet vid **kokpor**. När detta 1796 ympades in på människor, blev dessa immuna mot smittkoppor. Bakteriella infektioner kan bekämpas med **antibiotika**. Det äldsta av dessa är **penicillinet**. Varbildande bakterier kallas **kocker** (**streptokocker**, **stafylokker**). Varsamlingar, **abscesser**, kan dräneras efter **incision**.

c) Brutna ben kan, om så krävs, först reponeras _____ i rätt läge och sedan fixeras.

d) *Stenar*, som bildas i vissa av kroppens organ, kallas **konkrement**. Gallstenssjukdomen heter cholelithiasis. I vilket organ förekommer **nefrolithiasis**? _____

e) *Bristande funktion* hos ett organ kallas **insufficiens**. Om blodtillförseln till en kroppsdel avbryts tillräckligt länge, inträder **nekros**. En avgränsad nekros t.ex. i **myokardiet** kallas **infarkt**.

f) Problem i samband med **transplantationer** _____ och **dialys** _____ är mindre vanliga i dag. **All-ergier** _____ ägnas mycken uppmärksamhet.

g) Termer för avlägsnande av kroppsdelar är **amputation**, **resektion** _____, **excision** _____ och **exstirpation** _____. I samband med större operationer finns en **anestesiläkare** _____ närvarande. Vid **stenoser** _____ kan en **dilatation** _____ företas. Före ett större ingrepp kan en **provpunktion** _____ eller en provexcision vara nödvändig.

Vad menas med?

lobotomi _____

kolecystektomi _____

bronkit _____

gastroduodenostomi _____

hepatorafi _____

Tolka följande fraser:

fractura claviculae _____

colitis ulcerosa _____

fractura colli femoris _____

infarctus myocardii acutus cum hypertonia _____

hepatitis infectiosa silvatica _____

luxatio cúbiti dx _____

distorsio genus sin _____

asthma bronchiale _____

Litteratur:

Det finns en mängd uppslagsböcker. Jag nöjer mig med att ange en tryckt och en elektronisk:

Bengt I. Lindskog, Medicinsk Terminologi, Norstedts Akademiska förlag 2008, ISBN:917227557X (Svenskt standardverk, som uppdateras regelbundet)

<http://medicinskordbok.se/> (en av flera nätuppslagsverk)

*a-, an-	o- (a-fasi, an-emi)
ab-, abs-	av, bort (abs-cess)
abdomen, abdomin-is	buk
acut-us	(häftig och) kortvarig
*all-	annan (all-ergi <i>annanverkan</i> , överkänslighet för ämnen, som normalt inte ger upphov till antikroppar i blodet)
*ana-	upp, åter (ana-mne-s)
*angi-	kärl
*angína pectoris	ångest i bröstet, smärtor i hjärttrakten
anterior	främre
*anti-	mot (anti-biotika <i>ämnen som är skadliga för vissa, levande, organismer</i>)
appendix, appéndice-is	appendix vermiformis (blindtarmens <i>maskformiga bihang</i>)
*arteri-	artär, =arteri-a
articulatio	led, *artr-
*art(h)r-	led, =articulation
ast(h)ma, ástmat-is	flämtning
auscult(at)	lyssna
bacill-us, -i	liten stav; stavformig bakterie
*bakteri-	stav, bakterie
benign-us	godartad
*bol-	kasta (em-bol-i <i>tillstoppning av blodkärl</i> . t.ex. genom lossnad blodpropp; meta-bol-ism <i>ämnesomsättning</i>)
*bronk/broch-i	luftrören, bronkerna
c-/ch- se även: k-	
cekum, caec-um, -i	blindtarmen
ced-/cess-	gå (abs-cess <i>böld, varhärd</i>)
*centé-s	punktion
cérebr-um, -i	hjärna, *encefal-
*chronic-us	kronisk, som varar en viss tid
cid-/cis-	skära, hugga
clavícul-a, -ae	liten nyckel, nyckelben (liknar gammal typ av nyckel)
coll-um, -i	hals
congénitus	medfödd
cor, cordis	hjärta, *kardi-
cox-a, -ae	höft(led)
cúbit-us, -i	armbågsled
*cyst-	/urin/blåsa, =vesica /urinaria/
*dermat-	hud, =cutis
dexter (dx)	höger
*dia-	genom (dia-lys)
dors-al-is	rygg-
duoden-um, -i	tolvfingerarmen (tolv fingrar bred)
*en-/em- (1)	in (em-bol-i)
*em- (2)	an-em-i, se hem(at)-
*encefal-	hjärna = cérébrum

*este-/aesthe-	känna (an-este-si <i>bedövningslära</i>)
ex	ut (ex-cision, ex-stirpation)
extern-us	yttre
fark(t)-	fylla igen
femur, fémor-is	lårben
frakt	bryta
*fren-/phren-	sinne, =mens, ment-is
frons, front-is	panna
*gastr-	magsäck, =ventrículus
genu, genu-s	knä(led)
*geront-	åldrings-, ålders-, =sen-
glándul-a, -ae	körtel, *aden-
*gno-	få kunskap om (dia-gno-s, pro-gno-s)
*graf-/graph-	skriva, (röntgen)fotografera
*hem(at)- /haem/at/-	blod, =sanguis; hematemé-s <i>blodkräkning</i>
*hepar, hépat-is	lever
hereditari-us	ärfdig
*hyper	över (hyper-ton-i; jfr hypo-ton-i)
*hyster-	livmoder, =úterus
*iatr-	läke (-iatr-i/iatr-ik <i>läkekonst</i>)
in (1)	in (in-cis-ion, in-farkt)
in (2)	o- (in-sufficiens)
inferior	nedre
intern-us	inre
intestín-um, -i	tarm
k- se även c-/ch-	
*kardi-/cardi-	hjärta, =cor
karies/caries	tandrota
*kerat-/cerat-	hornhinna, =kórnea
*kir-/cheir-	hand (kir-urg-i <i>vetenskapen om de operativa, tidigare alltid manuella, ingreppen</i>)
*kock-/cocc-	kulformig bakterie
*kol-on/col-on, -i	tjock- el. grovtarmen, =colon el. intestínium crass-um)
*kol(e)-chol(e)-	galla, =fel, -lis
kon-/con-	sam/man kon-kre-ment
konjunktiv-a	(ögats) bindhinna
kórne-a/córne-a	hornhinna (*kerat-)
kre-/cre-	växa (kon-kre-ment)
labi-um, -i	läpp
*larynx, lóryng-is	struphuvud
lat/at-	vidga (lat-us <i>vid</i>)
*leuk-/leuc-	vit (leuchaemi-a , leukemi <i>vitblodighet</i>)
*lit(h)-	sten (lith-íasis <i>stenbildning</i>)
*lob-	lob, (del av bl.a. hjärnan och levern)
*ly-	lösa (dia-ly-s, para-lys-i)
malign-us	elakartad
mamm-a, -ae	kvinnobröst
medi-us	mellan-, mitt-

*melan-	svart (melan-om, jfr melan-kol-i)
*mening-es	hjärnhinnor
*meta-	anger förändring (meta-sta-s, meta-bol-ism)
multiplex	mångfaldig
my- (1)	muskel = <i>múscul-us</i> ; my-om muskelsvulst ; my-o-kardi-um hjärtmuskeln)
*my- (2)	kisa, vara närsynt (my-op-i)
*myel-	märg, =medulla
*ne-	ny (ne-o-plasma nybildad cellvävnad, svulst)
*nefr/nephr-	njure, =ren
*nekr-/necr-	död
*neur-	nerv, =nerv-us
*oftalm-/ophthalm-	öga, =oculus
*onk-/onch-	svulst, tumör
*op	se (optisk)
*orex-	aptit
*ort(h)-	rät, rak (ort-o-ped-i)
os, ossis (1)	ben, *oste-
*-os/-os-is (2)	sjukdom (neuros, tuberculos)
-os-us/-ös (3)	full av, rik på (ulcer-ös, tubercul-ös)
*oste-	ben, =os, oss-is
*ot-	öra, =aur-is (ot-it, par-ot-it till par-ót-is körtel bredvid örat)
palp(at)-	känna på, palpera
*pancreas, pancreat-is	bukspottskörteln
*para-	bredvid (par-ot-it, par-odont-it)
*paré-s	förlamning
*pat(h)-	lidande, sjukdom, (även lidelse, känsla)
patell-a, ae	'liten skål', knäskål
*ped-/paed-	barn, uppfostran
penicill-us, -i	liten borste, pensel (penicillin av den penselliknande mögelsvam-pen penicillium)
*peri-	omkring (perikárdiet hjärtsäcken)
ph- se f-	
plant(at)-	sätta fast
*plas-	nybilda celler
*poli-	grå
pon-/posit-	sätta, ställa, lägga (reponera, reposition)
posterior	bakre
primari-us	primär, ursprunglig
*próstat-a, -ae	blåshalskörteln
*psyk-/psych-	själ, sinne
pung-/punkt-	sticka med nål för att suga ut vätska
radi-us, -i	stråle, strålben
*r(r)af-/r(r)aph-	sy (-raf-i hopsyende)
*r(r)ag-/r(r)agh-	bryta frm (hem-o-rrag-i)

re-	åter (re-ponera)
rect-um, -i	den raka tarmen, ändtarmen
retín-a, -ae	näthinna
*rhin-	näsa, =nas-us
sacr-um/sacr-um	korsbenet
*sark-/sarc-	kött (sark-om svulst, som utgått från bindväv, ben el. muskler)
*schiz-	klyva
secundari-us	sekundär, senare
sek(t)-	skära (resekera skära av, dis-sekera)
silex, sílic-is	kiselsten (silikos av stendamm orsakade lungförändringar)
simplex	enkel
sinister (sin)	vänster
sinu-s, -s	bukt, hållighet, bihåla
*skler-/scler-	hård (multipel skleros, MS)
*skop-	betrakta, undersöka
*splen-	mjälte, =lien
*sta-	sätta sig (meta-sta-s spridning av tumör till annan plats i kroppen, dottertumör)
*stafyl-	druva (stafyl-o-kocker druvformiga kocker)
*sten-	träng
stern-um, -i	bröstben, *stern-on
stírp(at)	rot (ex-stírp-at-ion utrotning)
*stom	mun (-stom-i öppnande av en förbindelse mellan två tarmar el. från en tarm ut genom bukväggen)
*strept-	kedja (strept-o-kocker kedjeformiga kocker)
superior	övre
tempus, témporis	tid; tinning
*thorax, thorác-is	bröstkorg
*tom-	skära (ek-tom-i utskärning)
*ton-	spänna (-ton-i tryck)
tors-	vrida (dis-tors-ion)
*toxik-/toxic-	gift(ig)
trans-	över (trans-plantation)
tubérculum, -i	liten knöl
*t(h)yre-	sköld
ulcus, úlcer-is	sår (genom sjukdom; jfr vulnus)
*ur-	urin, urinorgan
ùterus, -i	livmoder, *hyster-
vacc-a, -ae	ko
ventrícúl-us, -i	magsäck, *gastr-, även; kammare i hjärtat
ventr-al-	mag-
vir-us, -i	gift
vulnus, vúlner-is	sår (genom yttre skada) jfr ulcus
-ös	se: -os-us